

© Grøndahl og Dreyers Forlag AS 1995

Alle henvendelser om rettigheter til denne bok stiles til

Grøndahl og Dreyers Forlag AS

Fred. Olsens gt. 5

Postboks 1153 Sentrum

N-0107 Oslo

Grafisk formgivning for serien

Norske essayister: Ola Schjerve

Sats: Hamar Maskinsetteri

Typografi: Goudy Old Style 10/12

Papir: 100 g Munken Book Cream

Trykk og bind: Engers Boktrykkeri A.s., Oslo/Otta

ISBN 82-504-2233-3

Redaksjon for serien *Norske essayister*:

Helge Nordahl, Øistein Parmann,

Bernt Vestre, Asbjørn Aarnes

Om det vanskelige ved å være tilskuer

Paris 1898

Det er nok ikke bare det å spille komedie som ikke er så lett. Mange ganger kan det være næsten likeså vanskelig å sitte og se på. Jeg mener ikke nettop når de spiller slett eller middels eller falsk. For da er det skuespillerne som gjør det vanskelig å være i teatret. Og det er naturligvis som oftest årsaken. Men undertiden er det tilskuerens egen skyld eller det er ialfall han som selv fører grunnen til vanskeligheten med sig i teatret. Og vanskeligheten består i at man er tilbøielig til å se prestasjonene anderledes enn de er. Som bedre eller som dårligere. Man har ikke sitt judicium på sig. Eller har man tatt det med sig så har man også tatt noget

annet med som får det til å misvise.

En aften kan man sitte i teatret og synes at alt (næsten) er utmerket, stykket og spillet, at komikerne er morsomme og vittige hele tiden, og at de sørgelige personer er *så* sørgelige, og at der sandelig er noget ved frøken Hansen også. Man er i passiv sinnstilstand, rede til å motta, glad ved å motta, bare i stand til å motta. Og denne passivitet kan komme av behagelig trethet, av at dagens intelligens er opbrukt, men også av overskudd av åndsenergi, av glede over noget som er lykkedes en så man gjerne kan være snil, den kan komme av patriotisme, et minne som plusselig varmer, av idioti, av en god middag – kort av mange og personlige grunner.

Så en annen aften ser man bare vrangen av kulissene. Man ser alt det uekte, det lånte, det som er stjålet og dog ille anbragt. Man synes så sterkt at ingen kunst kan være så lav, så offentlig frek, og ingen så umiddelbart betagende, så lammende all motstand, så knekkende hver innvending som skuespilkunsten, man synes det i så høi grad at man blir urettferdig og i sin nidkjærhet ikke ser det som kan være godt den enkelte aften. Man er ikke i balanse. Hvad der presteres på scenen synes dumt, likegyldig, smått, kunstlet i forhold til det som kribler i ens eget sinn. Frøken Hansen kan være mer enn almindelig skapaktig når hun smiler, og selv den store primadonna, selv hun – hvorledes skal man uttrykke det – selv hun kan få en brav tilskuer til å banne på, til å – til å synes, – hvorledes skal man uttrykke det – til å tro at hun ikke er, – ikke er så uforlignelig grandios som hun pleier.

Og er man da kritiker og skal skrive så må man være meget forsiktig og så meget som mulig se å treffe middeltemperaturen av det man pleier å skrive, se å finne den faderlige tone som mer enn noget annet gjør inntrykk av interesse for den nationale kunst for ellers blir man urettferdig, eller hvad verre er man synes å være urettferdig og der kan opstå forferdelige forviklinger. Man kan for eksempel risikere å bli uvenner med skuespillerne enten fordi man har dadlet dem eller rost deres kolleger. De hilser en – naturligvis alltid like høflig (av respekt for pressen) men med en dobbelthet i blikket, en brådd i smilet, en dulgt bitterhet i nikket som kan gjøre fryktelig ondt lenge efter. Og deres kolleger trykker en i hånden og får i løpet av samtalen anledning til å si at man er den eneste virkelige kritiker og at de ikke visste hvad de skulde gjøre, de betrengte mennesker, hvis der ikke av og til kom et fornuftig ord i avisene. Men allermest forviklet blir det når vedkommende selv, den man har vært urettferdig imot, kommer hen og sier: «Ja, ja, De har aldeles rett, takk skal De ha, Gud hvor et ærlig ord av en forstandig mann gjør godt å høre.» For da får man næsten alltid senere på dagen vite (av en av

hans kolleger) at aftenen i forveien hadde han slått i bordet i påkledningsværelset og sagt at han skulde lære én og at han eller hun skulde klage til hovedredaktøren, og at han eller hun godt visste hvorfor man hadde skrevet det man hadde skrevet. Og selv vet man ofte når noen tid er gått ikke riktig hvorfor man skrev således og ikke litt anderledes.

Det er noget annet når man sitter i et fremmed land og skriver om teater. Da kan man boltre sig uten frykt for følgene. Man kan nedsable Mounet-Sully og han merker det ikke. Man kan vade i hans blod om man vil for han leser gudskjelov ikke *Verdens Gang*. Man kan rose Sarah Bernhardt så vilt man har lyst til uten å være bange for å treffe Réjane på bodegaen om formiddagen. Man kan angripe hvem det skal være «selv om man ikke har noget spesielt imot» vedkommende som hr. Collin nylig uttrykte sig da han igjen var ute på balkongveien hvad den skjelm jo alltid er når varmen kommer i luften og solen vekker hans slumrende safter.

Forleden aften gikk jeg fryktløst hen og kjøpte billett for å se på *Kong Oidipos* med Mounet-Sully. Det var visst årsdagen for Corneilles fødsel eller død så først skulde det gå et lite feststykke. Jeg hadde kjøpt billett til en av de øverste rader og henvendte mig med et innsmigrende smil til en ouvreuse hvem jeg presenterte min unumererte billett. Nei, det var ikke nogen plass, jeg måtte gå over på den annen side. Jeg hvilte mitt smil til neste ouvreuse. Om madame hadde en liten plass til mig? Nei, alt var optatt – ikke sant, madame Ferdinande? Jo, madame Ferdinande bekreftet den tvilsomme sannhet.

I dette øieblikk kom det en mann op av trappen. Han pustet tungt og kunde næsten ikke snakke for bare pusting men han så hele tiden på mig. Og endelig forstod jeg hvad han vilde. Han sa at jeg hadde betalt en falsk fremfrancs for billetten. Hvad skulde jeg gjøre? Avvise ham, nekte uten videre kunde jeg ikke godt for jeg hadde ikke sett på pengestykket, og man ser jo alltid skyldig ut selv om man har en samvittighet så skinnende som en tifrancs. Mens de omkringstående trakk på skuldrene ennskjønt jeg ikke hadde spurt om deres mening måtte jeg stikke mitt falske sølv i lommen. Det måtte altså være den hyggelige opvarter på mitt middagssted som hadde gitt mig femfrancsen. For jeg hadde bare en. Jeg syntes det begynte å bli en dyr dag. Og i flott fortvilelse gav jeg ouvreusen nogen kobberpenger for at jeg kunde ha ialfall ett venligsinnet menneske i min nærhet. Hun mottok pengene og venlig smilende sa hun at der virkelig ingen plass var – er det vel, madame Ferdinande? Men der kommer inspektøren. Kanskje han kunde skaffe en plass når jeg betalte litt mere.

Inspektøren spurte om der ingen plasser var. Nei der var ikke – er det vel madame

Ferdinande? Jeg syntes de smilte alle tre. Jeg fulgte inspektøren til etasjen nedenunder. Han spurte en tykk ouvreuse om der var nogen plasser. Damen svarte avgjort nei. Han forlangte å se hendes billettliste. Der er jo plass sa han plusselig og pekte på listen. Jamen det er to svarte den uforbløffede ouvreuse. Jeg behøver bare en sa jeg. Damen målte mig som om jeg ikke hadde noget med den sak å gjøre. Inspektøren og ouvreusen hvisket, så sa den siste at hun skulde se. Jeg betalte min franc. Måtte smilende si takk til inspektøren og efter med nok et takknemlighetens smil å ha gitt ouvreusen tredve centimer blev jeg anvist en trang plass bakerst i en losje. En ung mann i gymnasieuniform blev kommandert ut. Jeg kunde se en fjerdedel av scenen når jeg stod. Corneille og Molière skrek alt det de orket. De trettet om hvem der var størst. Så gikk teppet ned. Det var et stykke. Jeg gikk ut for å svale mig efter den noget inneklemt kunstnydelse.

Djevlsk smilende spurte ouvreusen mig om jeg ikke heller vilde hatt en bedre plass. Rørt over at selve djevlen syntes jeg hadde hatt det for varmt sa jeg jo takk. Op med et nytt smil og en ekte femtcentimes! – og så blev jeg sluppet inn i en temperert bås hvorfra jeg vilde ha kunnet se nogenlunde godt hvis ikke mine krefter hadde sviktet mig.

En stund satt jeg der og det var som det foresvevet mine øine at en gresk gudestatue hadde steget ned og talte. Det var Mounet-Sully. Om det var naturlig eller ikke skal jeg ikke kunne avgjøre. Men det var sikkert som guderne talte. Han hentet sine ord, sin vrede, sin velde fra selve livsbrønnen. Det var som skjebnen hadde med ham, ham alene å gjøre og lot de andres affærer skjøtte sig selv. Det var som han gikk, stod, talte under en stjerne – under sin ulykkesstjerne.

Det vil si, om jeg så dette vet jeg ikke. Men når jeg tenker på det tror jeg at det var således det viste sig for mig. For den aften så jeg bare et par akter. De utståtte sinnsbevegelser for å komme inn gjorde at jeg måtte gå ut på gaten. Og da jeg først var der hadde jeg tapt lysten til å gå inn igjen. Jeg kunde ikke vite hvad der vilde hende mig og jeg var bange for at billetten ennu ikke var helt betalt.

Men sikkert er det at det var heldig både for skuespillerne og for mig at jeg den aften ikke var ansatt i en fransk avis og skulde skrive til neste morgen.

For det er vanskelig å være tilskuer og skulle se på *Kong Oidipos* når ens sinn er fylt med hat til mellehandlerstanden, in casu ouvreuserne, og når ens hode hele tiden sitter og ryster av forbauselse over dette folk som elsker revolusjoner og hater reformer.